

„Baltų lankų“ vadovėliai“, Gedimino pr. 28, LT-01104 Vilnius, +370 520 80358,
vadoveliai@elankos.lt, 303488892

(Teikėjo juridinio asmens pavadinimas, adresas, tel. (8 0) 000 0000, faks. (8 0) 000 0000, el. p. adresas,
duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 00000000; teikėjo fizinio asmens vardas ir pavardė,
adresas, tel. (8 0) 000 0000, faks. (8 0) 000 0000, el. p. adresas)

Nacionalinei švietimo agentūrai

BENDROJO UGDYMO DALYKO VADOVĖLIO TURINIO KOKYBĘ PATVIRTINANTI DEKLARACIJA

2023-07-26

(data)

Patvirtiname, kad bendrojo ugdymo dalyko istorijos vadovėlis „Istorija. Vadovėlis 7 klasei, I dalis“ (autoriai Tadas Rutkauskas, Mindaugas Nefas, 2023 m.)

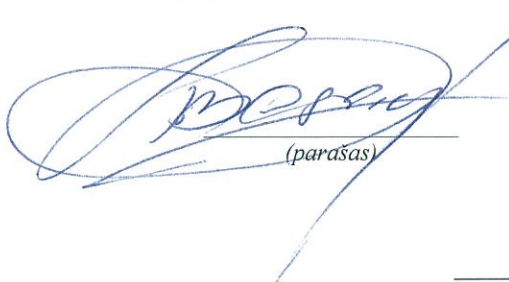
_____
autorius (- iai), pavadinimas, dalykas, klasė, metai, serija)

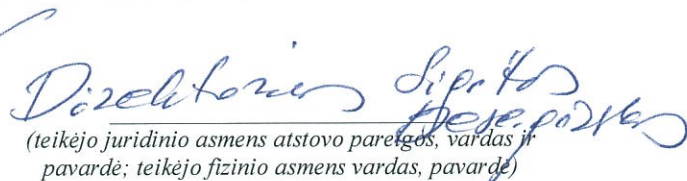
atitinka Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktams įvertinimo ir aprūpinimo jais tvarkos aprašo II skyriuje nustatytus bendruosius ir specialiuosius reikalavimus.

Bendrojo ugdymo dalyko vadovėlį vertino:

1. mokytoja metodininkė Rasa Burinskienė;
(vertintojo vardas, pavardė)
2. vyr. mokytojas Linas Janulionis;
(vertintojo vardas, pavardė)
3. mokytojas Laurynas Kudijanovas.
(vertintojo vardas, pavardė)

Teikėjas patvirtina, kad deklaracijoje pateikta informacija yra teisinga.

(parasas)

(teikėjo juridinio asmens atstovo pareigos, vardas ir pavardė; teikėjo fizinio asmens vardas, pavardė)

TADO RUTKAUSKO IR MINDAUGO NEFO

ISTORIJOS VADOVĖLIO (I DALIES) 7 KLASEI (leidykla „Baltų lankų“ vadovėliai“) VERTINIMAS

Istorikų T. Rutkausko ir M. Nefo pateikta istorijos vadovėlio 7 kl. I dalis yra labai reikalinga ir laiku, nes, vykstant ugdymo turinio atnaujinimo procesui, mokytojams reikalinga pagalba pasirengti ir vesti savo dalyko pamokas jau pagal naują turinį, o ne pagal seną. Todėl manau, kad parengtas istorijos vadovėlis tikrai galės prie to prisidėti. Didelis vadovėlio privalumas – autorių kolektyvas. T. Rutkauskas yra aukšto lygio profesionalus senovės istorijos tyrinėtojas, o tai leidžia tikėtis naujausio dalykinio turinio. Autorių kolektyvą reikšmingai papildė mokytojas praktikas – M. Nefas.

Norėčiau išskirti keletą šio vadovėlio stiprybių.

Pirma, vadovėlyje pateikiama medžiaga tiek turiniu, tiek ir koncepcija tiesiogiai susijusi su atnaujinamu ugdymo turiniu. Nepaisant to, kad 7 kl. istorijos turinys buvo atnaujintas minimaliai. Bet svarbu, kad mokiniai galėtų gauti naujausią informaciją.

Antra, vadovėlyje yra gausu įvairaus tipo ir sudėtingumo užduočių. O tai yra didelė ir reikšminga pagalba ne tik mokiniams (ugdantis svarbias kompetencijas), bet ir mokytojams. Jiems tampa lengviau planuoti ir organizuoti pamokos eigą.

Trečia, užduotys orientuotos ne tik į istorinės medžiagos patikrinimą, bet ir į kompetencijų ugdymą, savarankišką darbą.

Ketvirta, maloniai nuteikia autorių kuriamas tekstas, tarsi pokalbis su mokiniu/ skaitytoju. Jį tarsi siekiama įtraukti į pažinimo procesą.

Penkta, vadovėlis yra vizualus, nemaža dalis iliustracijų yra „įdarbinta“ tiek tekste, tiek ir užduotyse.

Drauge verta paminėti ir keletą dalykų, kurie galėtų būti patobulinti.

Pirma, kai kurios temos kiekio prasme yra labai netolygios. Pavyzdžiui, priešistorės temoms skiriama gerokai daugiau vietos nei temoms apie žydus (jos yra tik dvi).

Antra, būtų galima labiau išryškinti atskirų istorinių asmenybių vaidmenį arba pateikti konkretesnę informaciją apie jų veiklą, biografijos faktus (maketuojant kur nors šone, o ne bendrame tekste).

Trečia, galbūt vertėtų pagalvoti ir pažymėti pateikiamus klausimus ir užduotis pagal sudėtingumo lygius. Žinoma, mokytojai supras, kurie klausimai kuriam mokinių lygiui yra orientuojami.

Ketvirta, pateikiami rašytiniai šaltiniai beveik visais atvejais yra pirminiai. Galbūt galima pagalvoti ir apie antrinių šaltinių panaudojimą, istorikų sukurtus tekstus ir pan.

Penkta, vertėtų pagalvoti apie rekomendacijas mokytojams, nes dabar truputį neaišku, kuriai temai kiek pamokų rekomenduojama skirti.

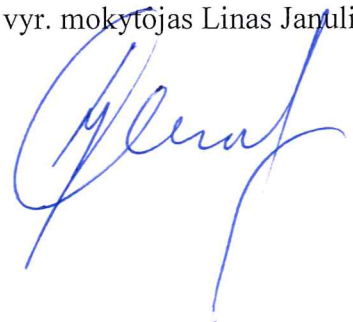
Vertinant pagal bendruosius reikalavimus, keliamus vadovėliams, manau, kad visa pateikiama medžiaga padeda siekti atnaujintoje istorijos dalyko bendrojoje programoje iškeltų tikslų ir uždavinių, prisideda prie mokinių kompetencijų ugdymo. Nėra jokių abejonių, kad vadovėlis atitinka didaktinius istorijos mokymo principus, pateikiamos įvairių tipų ir sudėtingumo užduotys.

Medžiaga parengta ir pateikta profesionaliai, nepastebėjau fakto klaidų. Turinyje nėra diskriminavimo lyties, rasės, tautybės, pilietybės ir kitais atžvilgiais. Nepateikiama įmonių reklamos. Pateikiamos nuorodos į nemokamus, laisvai prieinamus skaitmeninius išteklius.

Taip pat svarbu, kad vadovėlis atitinka ir keliamus specialiuosius reikalavimus. Vadovėlio turinys atitinka dalyko bendrojoje programoje nustatytus tikslus ir uždavinius, aprašytą mokymosi turinį, struktūrinės dalys susijusios tarpusavyje. Struktūravimas ir medžiagos pateikimas atitinka 7 kl. mokinių amžiaus tarpsnį. Demonstruojama vaizdinė medžiaga pateikiama tinkamai, dera su vadovėlio tekstu ir užduotimis. Pateikiama nemažai užduočių ir su patarimais, kaip ir kur rasti reikalingos informacijos. Jau minėta, kad vadovėlyje yra gausu užduočių (jos yra kiekvienos temės ir temos pabaigoje), kurios yra skirtingo sudėtingumo ir leidžia diferencijuoti ugdymo procesą. Didžioji dalis tikrai atitinka mokinių amžiaus tarpsnį.

Apibendrinant galima teigti, kad 7 kl. istorijos vadovėlio I d. visiškai atitinka bendruosius ir specialiuosius vadovėlių reikalavimus.

Vilniaus Fabijoniškių gimnazijos direktorius ir istorijos vyr. mokytojas Linas Janulionis

Istorija. Vadovėlis 7 klasei, I dalis. Autoriai: Tadas Rutkauskas, Mindaugas Nefas. UAB „Baltų lankų“ vadovėliai“, 2023m.

Mindaugo Nefo ir Tado Rutkausko 7 kl. vadovėlio I dalyje pateikiama medžiaga pritaikyta siekti dalyko bendrojoje programoje įvardytų tikslų ir uždavinių bei ugdyti įvairias mokinių kompetencijas. Vadovėlyje nėra fakto ir dalyko klaidų, turinys parengtas remiantis patikrintais, patikimais ir įvairiais šaltiniais. Džiugu, kad vienas iš autorių – egiptologas, senovės istorijos specialistas, todėl mokiniams pateikiama daug naujausių istorinių tyrinėjimų rezultatų. Tekste nėra diskriminavimo ir diskriminavimo propagavimo lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, lytinės orientacijos, negalios, etninės priklausomybės, religijos pagrindu. Nėra reklamos. Pateikiamos nuorodos į skaitmeninius išteklius, kurie nėra mokami, visiems laisvai pasiekiami. Asmenybių veiklos aprašymai, iliustracijos, užduotys nepažeidžia asmens teisių ir laisvių bei pagrindinių tarptautinės teisės principų, vengiama neigiamas emocines reakcijas keliančių asociacijų, būdvardžių ir kategoriškų apibendrinimų, nėra neigiamų ar kitokių lyčių stereotipų, mergaitės ir berniukai, moterys ir vyrai vaizduojami nešališkai. Vadovėlio turinys atitinka dalyko bendrojoje programoje aprašytą mokymosi turinį, atskiros dalys logiškai dera tarpusavyje, atsižvelgiama į mokinių amžių, vaizdinė medžiaga dera su kitais vadovėlio turinio elementais.

Vadovėlio pradžioje primenama, kas yra istorija, į kokius laikotarpius skirstoma, kaip tyrinėjama. Tai padės mokiniui atsiminti svarbius dalykus ir juos taikyti vėlesnėse pamokose. Išlaikyta tokia pati vadovėlio struktūra kaip ir 5 klasėje: temos pradžioje išskirti pagrindiniai teiginiai, pabaigoje pateikiami apibendrinamieji klausimai, pateikiama papildoma užduotis „Skydas“. Vadovėlio tekstui iliustruoti parinkti tinkami, smalsumą sužadinantys paveikslėliai. Pavyzdžiui, šmaikštus paveikslukas su ateiviais ir piramidėmis, egiptiečių ir šumerų rašto pavyzdžių, išlikusių senųjų civilizacijų daiktinių šaltinių nuotraukų ir kt. Kalbėdami apie senovės istoriją autoriai tekstą iliustruoja ne tik Egipto piramidžių nuotraukomis, bet greta jų pateikia ir Kernavės piliakalnių nuotraukų. Mokiniams susiformuos supratimas, kad ir viena, ir kita yra labai svarbus palikimas iš senųjų laikų. Vadovėlyje naudojami rašytiniai šaltiniai taip pat išskirtiniai ir labai tinkamai parinkti. Pavyzdžiui, 88 p. tekstas apie raštininko darbą, ištrauka iš Hamurapio teisyne, ištraukos iš Senojo Testamento, Mesopotamijos valdovų laišakai ir kt. Tokių šaltinių nagrinėjimas leis vaikams pajusti senovėje gyvenusių žmonių kalbėseną, mąstyseną, jauseną.

Vadovėlyje pateikiamos įdomios, originalios vaikų kūrybiškumą, smalsumą ir kitus įgūdžius padėsiančios ugdyti užduotys. Pavyzdžiui, parengti miško kirtimo ir žemės įdirbimo planą, išsiaiškinti, kuris gyvenimo būdas labiau kenkė gamtai, kur norėtumėte užsiimti žemdirbyste: prie

Nemuno ar prie Nilo, pasvarstykite, ar geriau būti žemdirbiu senovės Egipte, ar mokiniu XXI amžiuje. Atlikdami užduotis mokiniai prašomi savo nuomonę pagrįsti, įrodyti. Šių užduočių atlikimui vaikai turi ieškoti papildomos informacijos (taigi mokomi informaciją surasti, atrinkti), tartis su įvairių dalykų mokytojais (lietuvių kalbos, geografijos, technologijų, matematikos...), surinktą medžiagą pateikti netradicinėmis formomis (sukurti tinklalaidę, išsakyti vertybinę poziciją). Neretai užduotyse įtraukta klausimų, sąsajų su Lietuva (kodėl mokosi Egipto istoriją, nors jis toli nuo Lietuvos, 130 p. šaltinis apie Mesopotamiją, o užduotyse yra ir klausimas apie Lietuvą, 137 p. užduotis su dantiraščio pavyzdžiu ir pamąstymas, kodėl Lietuvoje vis dar yra žmonių, nemokančių nei skaityti, nei rašyti).

Vadovėlyje pateiktos laiko juostos, žemėlapiai padės mokiniams greičiau ir paprasčiau suvokti medžiagą, kurią mokosi, ją „įžeminti“. 126 p. esantis Mesopotamijos žemėlapis pateikiamas su dabartinių valstybių sienomis, todėl vaikams neatrodys, kad senosios civilizacijos buvo „kažkur“. Jie įgis suvokimą, kad toje vietoje valstybės kūrėsi ir vėliau bei egzistuoja iki šių dienų. Tekste apie senovės žydus paminėta šios tautos istorija II pasaulinio karo metais, Izraelio valstybės įkūrimas. Taigi taip pat yra sąsaja su šių laikų įvykiais. Naudojantis vadovėlio medžiaga kyla nemažai idėjų integruotoms veikloms/pamokoms. Pavyzdžiui, integruojant su tikyba galima susipažinti su Babelio bokšto istorija Biblijoje, per technologijų pamokas galima modeline rašyti dantiraščiu, integruojant su matematika apskaičiuoti laipsnius ir pan.

Skaitant vadovėlio tekstą į akis krito labai dažnai vartojamas klausimas „ar“? Pavyzdžiui, ar jūs taip norėtumėte, ar manote, kad tai buvo lengva, ar jūs norėtumėte taip pasipuošti ir pan. Į šį klausimą mokinys atsakys vienu žodžiu „taip“ arba „ne“, todėl naudingiau būtų rašyti pasvarstykite, padiskutuokite, sugalvokite 3 argumentus ir pan. Greičiausiai, keldami tokį klausimą, autoriai norėjo suteikti tekstui žaismingumo ir sudėtingesnius klausimus perkėlė prie užduočių, bet gal būtų galima bent paprašyti, kad mokinys paaiškintų savo atsakymą. Prie kai kurių autorių siūlomų užduočių (pavyzdžiui, 10 p., trečia užduotis: „Išvardykite bent kelias kalbas, kurios gyvavo senovėje, bet šiandien nebevertojamos, pasidomėkite, kaip buvo atrastas Tutanchamono kapas, tyrinėjami Lietuvos piliakalniai“) būtų labai naudinga pamatyti siūlomas nuorodas į šaltinius ar enciklopedijų straipsnius, papildomą medžiagą. Septintokai, kurie iš tikrųjų susidomės užduotimi ir norės ją atlikti, susidurs su informacijos gausa ir nebūtinai peržiūrės pačią naudingiausią medžiagą, todėl tikrai praverstų rekomendacijos.

Tekste apie Gimbutienę („M. Gimbutienė tapo visame pasaulyje žinoma mokslininke, parašė daug knygų ir atskleidė daug senosios Europos, gyvavusios akmens amžiuje, paslapčių“) norėtusi konkretumo: bent apytiksliai, kiek knygų, bent keletą konkrečių paslapčių, kurias atskleidė.

Matydami tokį tekstą vadovėlyje mokiniai įpranta taip pat atsakinėti į klausimus, neįvardindami faktų.

23–24 p. Galbūt žemėlapyje praverstų pažymėti vietas, kuriose gyveno pirmykščiai žmonės, nes septintokams dažnai sunku įsivaizduoti ir suvokti, kur ir kurie pirmykščiai žmonės gyveno.

Apibendrinant galima teigti, kad 7 kl. istorijos vadovėlio I d. visiškai atitinka bendruosius ir specialiuosius vadovėlių reikalavimus.

*Istorijos mokytojų metodi-
ninkė Rasa Burinskiene
El. Burinskė*

Patvirtinus naująsias bendrojo ugdymo programas (toliau BUP), tarp jų ir istorijos, iškilo konkretus poreikis aprūpinti Lietuvos švietimo įstaigas naujomis ir tinkamomis mokymosi priemonėmis, kurios padės tiek mokiniams, tiek mokytojams įgyvendinti iškeltus uždavinius ir tikslus. Laikotarpis išties yra nelengvas, kupinas švietimo darbuotojų nerimo, bet kartu ir laukimo, kuris yra paremtas noru tobulinti Lietuvos mokymo(si) sistemą. Istorijos mokslo atžvilgiu vis labiau kalbama apie tikslą suaktualinti istoriją tarp jaunų žmonių, šia disciplina priartinti mokinius prie pilietiškumo ir tautiškumo jausmų bei pritaikant istorijos galimybes ugdyti kritišką, kūrybišką ir empatišką vaiko mąstymą. Nors mokytojo vaidmuo šiame procese yra didelis, bet reikia sutikti, jog įvairios mokymosi priemonės, kaip vadovėliai, yra reikalingos tiek papildant ir iliustruojant pedagogo darbą, žinias ir metodiką, tiek jį palengvinant. Būtent tokiame kontekste galime kalbėti apie leidyklos „Baltų lankų“ vadovėliai“ istorijos vadovėlį (I dalis) 7 klasei. Šis istorijos vadovėlis pirmiausia krenta į akis kaip įrankis, kuris kokybiškai atliepia naująsias BUP. Tikėtina, jog istorijos mokytojui pradėjus dirbti su šiuo mokymosi įrankiu nebus sunku greitai pastebėti jo ir BUP tarpusavio darną, o tai tik palengvina darbą klasėje.

Pradžioje norėčiau aptarti vadovėlio struktūrą ir didaktinius mokomosios medžiagos aspektus. Šio istorijos vadovėlio 7 klasei turinys yra parengtas pagal BUP, o mokomoji medžiaga yra pateikta šiais skyriais: įvadas į istorijos ir archeologijos mokslą, priešistorė (akmens amžius, pristatant paleolitą, mezolitą, neolitą, ir metalų amžiai) ir plačiausiai aptariama didžiųjų senovės civilizacijų istorija (išskiriami Egiptas, Mesopotamija ir senovės žydų civilizaciniai ypatumai). Kiekvienas skyrius yra padalintas į temas, kuriose yra apžvelgiami skirtingi aspektai: visuomenė, religija, politinė istorija, kultūra. Reikia pastebėti, kad šios temos, atsižvelgiant į jų aprašymo ir klausimų apimtį, yra ne vienos pamokos darbas, o labiau kelių pamokų ciklas. Dėl šios priežasties vadovėlio autoriai temas dalina į keletą potemių, kurios apžvelgia skirtingus tematinius bruožus. Kaip pavyzdį galime paimti I skyriaus *Priešistorė* temą *Metalų laikotarpis ir civilizacijų pradžia*. Šios temos apimtį yra 6 puslapiai, kuriuose yra pristatomi tokie istoriniai siužetai arba potemės kaip metalų atradimas ir apdirbimas, pokyčiai nuo bronzos iki geležies, civilizacijų susikūrimas. Čia galėtų iškilti pirmasis keblumas mokytojui, jog viena aprašyta tema yra kiek per ilgą pamokai, o potemė – kiek per trumpa. Dėl šios priežasties dirbančiajam su vadovėliu reikėtų iš anksto tiksliai susiplanuoti pamokos eigą, sugalvoti tinkamą daugialypį pamokos uždavinį, kuris atitiktų du tris istorinius aspektus (pagal potemes), ir jį įgyvendinti per pamoką. Galbūt tokiu būdu čia atsiskleidžia autorių sumanymas, jog vadovėlis didaktiniu požiūriu yra greičiau patariamasis,

pagalbinis įrankis klasės darbui, o ne pamokos darbą apibrėžiantis instrumentas. Bet kai kurios temos, nors ir aiškiai ir nuosekliai aprašytos, yra truputį per ilgos ir išsiskiria iš standartinės temų apimties. Išskirti galėtume I skyriaus *Priešistorė* temą *Pirmieji gyventojai ir akmens amžius Lietuvoje* ir III skyriaus *Mesopotamija* temą *Tautų ir valstybių mozaika*. Šios temos apima nuo 13 iki 15 puslapių. Jeigu Lietuvos priešistorės siužeto plotis yra suprantamas dėl tautinės istorijos svarbos, tai antrosios minėtos temos plotis tikrai yra kiek per didelis ir galbūt perkrautas faktine informacija, kuri 7 klasės mokiniui galėtų pasirodyti per sudėtinga ir kiek lakoniška. Galbūt reikėtų išskirti keletą prasmingiausių akcentų, kurie yra paminėti ir BUP turinyje (šumerai, Babilonija), ir apsiriboti jais, o ne nupasakoti visą istorinę-politinę Mesopotamijos raidą. Visgi stiprioji vadovėlio pusė yra pačios medžiagos išdėstymas, nepaisant temos apimties ar pasakojamų siužetų. Informacijos pateikimas ar rašymo kalba pasižymi išskirtiniu nuoseklumu, aiškumu ir vietomis pasitaikančiu jaunatvišku šmaikštumu užduodant kokį palyginamąjį klausimą potencialiam skaitytojui, kuris sužadina vaizduotę ir priartina prie istorinės tikrovės. Pastebėti galėčiau keletą momentų, kur galbūt reikėtų dar sykį pagalvoti apie sakinio formuluotės pakeitimą. I skyriaus antrosios temos *Skydo* skiltyje, 38 p., užduotas klausimas skamba pernelyg provokuojančiai ir gali klasėje sukelti konfliktą, apipintą stereotipais apie vyrų ir moterų vaidmenį pirmykštėse bendruomenėse. Nors idėja yra gera ir jaučiamas autorių noras parodyti, jog tiek vyrai, tiek moterys buvo reikšmingi. Bet klausimo formuluotė yra kiek per aštri norint kokybiškai paliesti šią temą. Taip pat verta permąstyti sakinį III skyriaus pradžioje, 126 p.: *Ji išsiskyrė ypatingais laimėjimais ir darė milžinišką įtaką kraštams kaimynams*. Nors stilistiškai sakinys kaip ir teisingas, bet formuluotė *kraštai kaimynai* yra kiek klampoka. Visgi šie smulkus pastebėjimai nei kiek nesumažina bendro vadovėlio teksto skaitymo malonumo.

Be skyrių, temų ir potemių, vadovėlyje yra klausimų ir užduočių skiltys. Tai yra apibendrinantys klausimai po kiekvienos temos, kartojimo užduotys po kiekvienos potemės, skiltys *Tyrinėkite*, *Skydas* ir pratimai su įvairiais šaltiniais. Klausimus stengiamasi formuluoti atsižvelgiant į išdėstytą medžiagą, jaučiamas diferencijavimas – klausimų sudėtingumo lygmenys. Klausimai kaip niekada gerai atskleidžia vadovėlio autorių norą ne tik prisidėti prie jaunų žmonių dalykinių kompetencijų ugdymo (įgytų žinių patikrinimo), bet ir prie BUP numatyto bendrųjų kompetencijų puoselėjimo. Vadovėlyje pateiktose užduotyse atskleidžia kultūrinės pilietiškumo, pažinimo, kūrybiškumo ar net sveikos gyvensenos kompetencijų ugdymo galimybes. Žvelgiant iš didaktinės pusės, klausimais ne tik norima patikrinti žinių įsisavinimą, bet ir skatinti kritiškai

žvelgti į įvairias gyvenimiškas problemas, diskutuoti apie įvairius su istorija susijusius siužetus, kurie aktualūs ir šiandien. Gali pasirodyti, jog pagrindinė dėstyto medžiaga yra tarsi tik įrankis vėliau klasėje turėti labai produktyvų laiką dirbant su klausimais – jie tampa pagrindiniu vadovėlio akcentu. Be svarbaus moterų vaidmens praeityje momento, užvedamos diskusijos apie tai, kaip priešistorinių žmonių santykis su gamta, jų sveikata, ekologiniai ypatumai gali aktualizuoti dabartyje esančias problemas ir kaip tai galime spręsti. Tai įrodo, jog bendrosios kompetencijos šiame vadovėlyje užima labai svarbią vietą. Verta išskirti ir *Tyrinėkime* skiltį, kuri dažnai skatina tarpdalykinę integraciją. Vadovėlyje siūloma piramidžių statymo ypatumus aptarti su matematikos mokytoju, o apie tai, kur šiandien pasaulyje yra išlikusios primityviosios bendruomenės, padiskutuoti su geografijos mokytoju. *Skydo* skiltis taip pat suteikia naujų, kiek aštresnių ir kritiškumą ugdančių prieigų prie nagrinėjamos temos. Kaip jau buvo minėta dėl vieno iš *Skydo* klausimų apie vyrų ir moterų svarbą pirmykštėje visuomenėje, ši skiltis yra skirta paliesti kai kuriuos nepatogius ar kiek kompromituojančius istorinius aspektus. Reikia pabrėžti, jog prieš užduodant šio tipo klausimus mokytojui reikėtų įvertinti bendrą klasės atmosferą, mokinių tarpusavio santykius ir jų pakantumą kitokioms nuomonėms. Bet koks vadovėlis, turintis tokio tipo klausimų, turėtų turėti patarimus, kaip mokytojui ugdyti mokinių empatiją, mokėjimą diskutuoti, kai į pamokos darbą yra įtraukiamos tokios užduotys. Galiausiai reikėtų aptarti vadovėlyje pateiktas užduotis su šaltiniais. Dauguma šaltinių pasižymi naujumu, reprezentuoja aptariamą senovės istorijos laikotarpį (yra autentiški pirminiai šaltiniai, į lietuvių kalbą išversti iš įvairių kalbų: senovės egiptiečių, akadų, graikų ir pan.), yra įtraukiantys ir skatinantys giliau pažvelgti į nagrinėjamą istorinę temą ar potemę. Visgi didaktinę problemą išžvelgčiau netolygiame šaltinių paskirstyme pačiame vadovėlyje. Jeigu įvade ar skyriuose apie senovės Egiptą, Mesopotamiją šaltinių yra beveik prie kiekvienos potemės, tai skyriuje apie priešistorę buvo tik vienas šaltinis. Turbūt tai būtų galima paašškinti autorių noru vadovėlyje pateikti tik pirminius šaltinius, o raštui neegzistuojant priešistorės laikotarpyje tema liko tik su dėstyto medžiaga, kartojimo ir apibendrinamaisiais klausimais. Visgi siūlyčiau pergalvoti šį sumanymą ir priešistorės temas papildyti antriniais šaltiniais iš įvairių archeologų rašytų knygų, straipsnių, imtų interviu, kur būtų kalbama apie jų atliktus tyrimus, atradimus. Tokiu būdu būtų ne tik papildyta pati pagrindinė teminė medžiaga, kuri atitinka BUP, bet ir atskleista naujų, papildomų kiekvienai temai būdingų bruožų. Net ir įvado dalyje, apibendrinamosiose užduotyse, 14 p., mokinių yra klausama, kuo skiriasi pirminis šaltinis nuo antrinio. Dėl šios priežasties vadovėlis turėtų suteikti galimybę

moksleiviams artimiau susipažinti ir dirbti tiek su vienais, tiek su kitais šaltiniais. Didaktiniu požiūriu antrinis šaltinis galėtų pasitarnauti artimiau supažindinant moksleivius su istoriko ar archeologo darbu, ką reiškia mokslininko formuluojama nuomonė, kokią įtaką ji turi visuomenei ir tolesnei mokslo raidai. Ir paskutinis pastebėjimas susijęs su visomis vadovėlio užduotimis – įtraukti daugiau interaktyvių užsiėmimų su platesniu ir tikslesniu atlikimo aprašymu. Nors klausimų ir užduočių skiltyse pasitaikė keletas (apie 10) pratimų, kai siūloma pasitelkti į pagalbą internetą, bet tai buvo pateikta gana abstrakčiai, o pačių užsiėmimų galėjo būti ir daugiau. Jaunų žmonių įsitraukimą į technologijas vadovėlio tekstu nugalėti greičiausiai nebepavyks, todėl vienintelė išeitis belieka pateikti jiems pasiūlymų, kaip jas išnaudoti mokymosi tikslais. Istoriniai klausimai galėtų būti skirti išmokyti mokinius ieškoti, atrinkti informaciją ar drauge parodyti jiems tinkamus ir naudingus elektroninius puslapius. Be vadovėlyje minimų elektroninių nuorodų į Lasko urvus ar šumerų tekstus, būtų galima pagalvoti apie nuorodas į interaktyvius elektroninius Europos ar pasaulio muziejus/ekspozicijas (pvz., virtualūs turai <https://joyofmuseums.com/>, nuostabiai įtraukianti ir įvairias su istorija susijusias temas pateikianti *Google* sukurta platforma <https://artsandculture.google.com/>), į įvairius *Youtube* platformos vaizdo klipus. Kartais užtektų vien pateikti, ką vertėtų parašyti į *Google* paieškos laukelį, kas viename vadovėlio klausime, 74 p., ir buvo padaryti. Taigi šis pastebėjimas būtų labiau kaip paskatinimas šias vadovėlyje esančias interaktyvaus mokymo apraiškas praplėsti ir padidinti.

Norėčiau trumpai aptarti pačią dėstomąją medžiagą iš istorijos ar dalykinių žinių pateikimo perspektyvos pereinant per kiekvieną skyrių. Kaip jau buvo minėta, visa medžiaga yra parašyta remiantis BUP ir ją papildant pačių vadovėlio autorių pastebėjimais. Pagrindinio ugdymo 7–10 kl. programa labai nepasikeitė, todėl medžiaga, lyginant su senais vadovėliais, paremtais ankstesne programa, taip pat išliko gana panaši. Bet tam tikrų atnaujinimų vadovėlio istorijos dėstyje galima aptikti. Pirmiausia verta pakalbėti apie įvadą, kuriame pristatomas istorijos ir archeologijos mokslas. Čia galime pasidžiaugti tokių pasaulinio lygio lietuvių mokslininkų kaip Marija Gimbutienė pristatymu, kas kartu atskleidžia iki šiol prislopusį žinojimą apie moteris šiuose moksluose. Pristatomi tokie garsūs mokslininkai kaip Heinrichas Šlymanas, kas parodo archeologijos tyrimų pradžią ir aktualizavimą nacionalizmo ir romantizmo idėjų laikotarpyje. Galbūt būtų galima nebent papildyti tekstą ir įterpti trumpą pasakojimą apie senovės tyrimų raidos pavyzdžius Lietuvoje. Gal net dr. Jono Basanavičiaus ar Eustachijaus Tiškevičiaus asmenybės galėtų tapti gerais pavyzdžiais, kurie leistų moksleiviams labiau susitapatinti su artima aplinka ir

archeologijos herojais Lietuvoje. Pristatant profesijas, susijusias su praeities tyrimais, vertėtų pagalvoti apie bioarcheologijos mokslą. Tai yra gana nauja, inovatyvi ir perspektyvi specialybė tarpdisciplininėje terpėje, leidžianti istorijos mylėtojams kartu būti ir puikiais aukštųjų technologijų specialistais, kurie gali atsakyti į daugybę iki tol neišgvildentų klausimų. Keliaujant toliau, pirmasis skyrius, skirtas priešistorės istorijai, pateikia informaciją nuo žmogaus evoliucijos pradžios iki pirmųjų miestų susikūrimo pasaulyje ir Lietuvoje. Skyriuje nuosekliai yra pristatomi svarbiausi priešistorinio žmogaus gyvavimo aspektai – maisto užsitikrinimas ir perėjimas nuo klajokliško medžiokle paremto gyvenimo prie sėslaus, pagrįsto žemdirbyste. Ypač dėmesio verti skyriai, skirti žmogaus kintančiam santykiui su aplinka, gamta, gyvūnija. Taip pat jo maitinimo ypatumai, to poveikis sveikatai ir gyvenimo trukmei. Skyriuje pristatant žmogaus evoliucinę raidą nuo australopitekų iki dabartinio žmogaus buvo pasigesta kromanjoniečio pristatymo. Vadovėlyje yra nemažai dėmesio skiriama išnykusiai neandertaliečių rūšiai nepristatant dabartinių europiečių protėvių kromanjoniečių reikšmės. Taip pat priešistorės skyriuje vertėtų pagalvoti ir pačioje pradžioje pateikti istorinę laiko juostą. Skaitant skyrius tarsi supažindinama su neolitu ar paleolitu, tačiau nėra pateikiama jų eilės tvarka, o tai gali sugluminti potencialų skaitytoją, kuris pirmą kartą girdi šias laikotarpius apibūdinančias sąvokas. Taip pat akmens ir metalų amžių atskyrimas juos pateikiant laiko juostoje taip pat būtų vertingas. Antrasis skyrius apie Egiptą paliko ypač gerą įspūdį. Temos aiškiai struktūruotos, medžiaga paremta naujausiomis žiniomis ir parašyta taip, kad sudomintų jaunas žmones. Senovės Egipto skyrius apima tokias temas kaip Nilo ir bendrai gamtos reikšmė šiai senovės civilizacijai, hieroglifų ir sudievinčių valdovų reikšmė, politinės 3000 metų istorijos apžvalga, visuomenės bruožai, religija, architektūra ir kultūrinio paveldo reikšmė. Temose pateikta medžiaga supažindina tiek su reikšmingiausiais, tiek su mažiau aptartais senovės Egipto istoriniais momentais – mumifikavimo praktika, skaičiavimo sistema, ne tik piramidžių architektūros ypatumai, mirusiųjų knygos reikšmė visuomenei ir t. t. Į šį skyrių galėčiau pasiūlyti nebent įtraukti dar vieną Lietuvos asmenybę Marija Rudzinskaitę-Arcimavičienę – vienintelę lietuvę egiptologę tarpukario Lietuvoje. Ypač skyriuje apie hieroglifų reikšmę. Būtų galima paminėti, jog tarpukariu ši egiptologė išleido žodynėlį „Egipto hieroglifai“ (be keleto kitų labai įdomių ir vertingų knygelių apie senovės Egiptą), kuris leido Lietuvos visuomenei artimiau susipažinti su šia civilizacija. Trečiasis skyrius apie Mesopotamiją taip pat istoriškai yra tikslus, aiškus ir nuoseklus. Aptariama upių reikšmė derlingajame pusmėnulyje, šumerų raštas, politinės istorijos raida, Mesopotamijos visuomenės ypatumai, teisės, mokslo, literatūros reikšmė ir religija.

Džiugu, jog pagaliau yra atkreipiamas dėmesys ir vadovėliuose yra teisingai rašomas Hamurapio vardas, išsamiai pristatomas Gilgamešo epas ir jo svarba kultūros istorijoje, palyginamos religijos su senovės Egiptu taip parodant tiek panašumus, tiek skirtumus. Galbūt religijos temoje reikėtų įtraukti Tiamatę, kaip vieną iš pasaulio kūrėjų, jūrų deivybę, chaoso ir pirmapradės gyvybės nešėją. Drauge vadovėlyje yra užsiminama apie Mesopotamijos mitines būtybes, demonus, tačiau jie nėra įvardijami. Siūlyčiau moksleiviams pateikti nors keletą pavyzdžių: džinai, žmogėdros gulai (angl. *Ghoul*) ir t. t. Šios mitinės būtybės gana žinomos populiariojoje kultūroje, todėl moksleiviams turėtų būti įdomu ir smagu sužinoti, jog jos yra kilusios iš senovės Mesopotamijos mitologijos. Paskutinis skyrius buvo skirtas žydų senovės istorijai pristatyti. Čia pristatomi pačios žydų tautos istorinė klotis prieš Kristų, pirmosios monoteistinės religijos susikūrimas ir politinė žydų valstybės Pažadėtoje žemėje istorija. Skyrius yra pats mažiausias, todėl kiek nublanksta pačiame vadovėlyje. Visgi šioje dalyje pateikta medžiaga savo tikslumu ir aiškumu nenusileidžia kitiems. Pastebėti galėčiau nebent tai, kad potemėje, kur yra pasakojama apie žydų valstybės vienijimosi raidą, nebuvo pavartota gana reikšminga sąvoka *Babilono nelaisvė* (nors apie tai buvo rašyta), kuri apibūdina visą žydų istorijos laikotarpį.

Atsižvelgiant į išsakytus pastebėjimus, leidyklos „Baltų lankų“ vadovėliai“ istorijos vadovėlis 7 klasei (I dalis) yra tarsi atnaujintas, papildytas žvilgsnis į ilgai nekitusią priešistorės ir senovės istorijos mokyklinę perspektyvą. Galima manyti, jog vadovėlio medžiaga, kuri yra pateikta taip, kad įtrauktų jaunos žmones į domėjimosi istorija erdvę, pasitarnaus kaip puikus įrankis vedant pamokas ir siekiant plėsti mokinių dalykines ir bendrąsias kompetencijas. Vadovėlis atitinka BUP ir bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktus, todėl jį vertinu teigiamai ir ateityje norėčiau su juo susidurti mokymosi procese.

Vilniaus Šv. Kristoforo gimnazijos istorijos mokytojas Laurynas Kudijanovas

